

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний технічний університет

ПРАВознавство

методичні рекомендації для самостійного
опрацювання тем, що не викладаються під час
аудиторних занять

Розглянуто на засіданні
кафедри історії і права
протокол №5 від 18.11. 2010р.
Затверджено на засіданні
навчально-видавничої
ради ДонНТУ
протокол №1 від 13.01.2011 р.

Донецьк 2011

УДК 34 (076.5)
Правознавство. Методичні рекомендації для
самостійного опрацювання тем, що не викладаються
під час аудиторних занять.

Автори: Колганова Л. М., Пешкова Л. В.

Рецензенти: Петрова Н. М. – канд. іст. наук, доцент
Ступак І. О. - канд. іст. наук, доцент.

Відповідальний за випуск – проф. А. О. Саржан.

Вступ

Підвищення рівня правосвідомості населення є важливим напрямком розбудови правової держави в Україні. Формуванню правової культури молоді сприятиме вивчення дисципліни «Правознавство». Частина розділів цієї дисципліни вноситься на самостійне опрацювання студентами. Мета курсу – засвоєння студентами теоретичного матеріалу, юридичних термінів, основних положень чинного законодавства.

Запропонований методичний посібник містить вказівки щодо самостійного опрацювання тем: до модулів 1, 2.

Модуль 1

1. Основи кримінального права.
2. Законодавчо – нормативна база України з питань цивільної оборони на захисту населення від надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Модуль 2

1. Основи сімейного права.
2. Основи екологічного права.

Тема і зміст розділів, які виносяться на самостійне
опрацювання студентами з модулю 1

Тема: Кримінальне право

Питання до теми:

1. Поняття, предмет, метод, принципи кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України.
2. Поняття та ознаки злочину.
3. Поняття та види кримінальних покарань.
4. Кримінальна відповідальність неповнолітніх.

1. Поняття, предмет, метод, принципи кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України.

Кримінальне право – одна з галузей права України; назва її походить від терміна «злочин» (лат., мовою). Вивчаючи оцей розділ, слід передусім звернути увагу на те, що поняття «кримінальне право» прийнято розглядати у двох його значеннях: по-перше, позитивне (об’єктивне) кримінальне право – це самостійна галузь законодавства, репрезентована законодавчим актом – кримінальним кодексом; по-друге, кримінальне право – це галузь юридичної науки про чинний кримінальний закон і

судову практику його застосування, про його історію й теорію, про кримінальні закони держав.

Отже, позитивне (об'єктивне) кримінальне право України – сукупність юридичних норм, установлених вищим законодавчим органом державної влади – Верховною Радою України, що визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання належить застосувати до осіб, що їх скоїли. Кримінальне право України поділяється на дві частини – Загальну і Особливу. Предметом кримінального права є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із скоєнням злочину та застосуванням за це певних покарань.

Кримінально-правові відносини виникають з моменту скоєння злочину і припиняються з певною реалізацією кримінальної відповідальності за скоєний злочин. Ці відносини регулюються за допомогою метода правового регулювання, який є притаманним кримінальному праву.

Регулювання полягає у визначенні, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання застосовуються до осіб, що їх скоїли. Таким чином, методом кримінального права є заборона, оскільки норми даної галузі права забороняють під загрозою кримінального покарання коїти суспільно небезпечні діяння.

Під принципами кримінального права слід розуміти основні ідеї, які визначають зміст і

напрямок розвитку кримінального права в цілому і його окремих інститутів. Основним принципом кримінального права є принцип особистої відповідальності тільки за наявності вини, яка полягає в тому, що за злочин кримінальну відповідальність і покарання несе тільки та особа, яка є винною в його скоєнні.

Єдиним джерелом Кримінального права України, що визначає злочинність і караність діяння, є Кримінальний кодекс України. Він був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001р. Кримінальний кодекс України складається з двох частин – Загальної (15 розділів містять 108 статей) і Особливої частини (20 розділів, що об'єднують 340 статей).

У Загальній частині містяться норми, які визначають загальні засади кримінальної відповідальності. В ній визначено: завдання КК України; підстава кримінальної відповідальності; чинність кримінального закону в часі, просторі та за колом осіб; поняття злочину; класифікація злочинів; стадії вчинення злочинів; особа, яка підлягає кримінальній відповідальності; поняття та форми вїйни. Визначаються також поняття: співучасті, повторності, сукупності та рецидиву злочинів; обставини, що включають злочинні діяння; звільнення від кримінальної відповідальності; поняття покарання та його види; засади призначення

покарання звільнення від покарання та його відбування; положення, пов'язані з судимістю; примусові заходи медичного характеру та примусове лікування; особливості кримінальної відповідальності; та покарання неповнолітніх [див. 2.]

В Особливій частині КК України визначено перелік діянь, що є злочинами, та покарання, які можуть застосовуватися до осіб, котрі їх вчиняють, та визначаються вид і розмір покарання, які можуть бути за них призначені. [2]

2. Поняття та ознаки злочину.

Далі студентам слід зупинитися на понятті злочину, його ознаках і видах.

Злочином за КК (ст. 7) визнається суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну та економічну системи, власність. Особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше, передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок. У ч.2 ст. 11 КК закріплені ознаки злочину:

- 1.** Суспільна небезпека: це діяння спричиняє шкоду чи створює загрозу спричинення такої шкоди об'єктам, що охороняються законодавством.
- 2.** Кримінальна протиправність. Ця ознака указує, що лише діяння, прямо передбачене

кримінальним законом як злочин, може вважатися злочином.

3. Провина особи. Діяння вважається злочинним, якщо воно здійснене умисно чи з необережності. Там, де нема вини, нема злочину.

4. Покарання, тобто передбачення діяння в законі про кримінальну відповідальність. [5.- с. 657]

Таким чином, поняття злочину можна визначити як суспільно небезпечне, винне, протиправне та кримінально каране діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечною діяння, яке містить склад злочину, передбачений чинним КК України. Тому студентам слід особливу увагу слід приділяти питанню про ознаки складу злочину.

Складом злочину визнається сукупність закріплених у кримінальному законі ознак, за наявності яких конкретно вчинене суспільно небезпечне діяння визнається злочином. Елементом складу злочину є:

- об'єкт злочину;
- об'єктивна сторона злочину;
- суб'єкт злочину;
- суб'єктивна сторона злочину.

Об'єкт злочину – це охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини, на які посягає злочин. Об'єктом злочину

можуть бути: суспільний лад України, його політична та економічна системи, власність, особа, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян.

Об'єктивна сторона – це зовнішній вираз злочину, що його складає діяння (дія чи бездіяльність), спричинені ним шкідливі наслідки і причинний зв'язок між діянням та його наслідками. Таким чином, ознаками об'єктивної сторони злочину є:

1. суспільно небезпечне (злочинне) діяння;
2. суспільно небезпечні (злочинні) наслідки;
3. причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками;
4. факультативні ознаки: місце, час, спосіб, знаряддя, засоби, обстановка вчинення злочину.

Суб'єкт злочину – це індивід, фізична особа, що досягла певного віку і є осудною. Студентам слід звернути увагу на те, що суб'єктом злочину не може бути юридична особа, а лише фізична особа, осуджена особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомити свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України)

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в

стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи, за рішенням суду, можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Суб'єктивна сторона – внутрішня, психічна діяльність особи, яка вчинила злочин. Ознаками суб'єктивної сторони є провина, мотив і мета злочину. Під провиною слід розуміти психічне ставлення особи до скоєного нею суспільно небезпечного діяння і суспільно небезпечних наслідків у формі наміру чи необережності. [5.- С. 283]

3. Поняття та види кримінальних покарань.

Кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності. Вона є ретроспективною відповідальністю, тобто являє собою певну реакцію держави на скоєне в минулому порушення норм права. Її можна визначити як право держави обмежувати права і свободи людини. Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до

вчинення злочину вповнилися шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України). В окремих випадках, визначених в ч. 2 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину вповнилося чотирнадцять років.

Студентам передусім слід уяснити, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свободу засудженого, метою покарання є кара за вчинений злочин, виправлення та перевиховання засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами.

Відповідно до ст. 52 КК України покарання поділяються на три групи:

1. основні – громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі;
2. додаткові – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна;
3. такі, що можуть застосуватися як основні, так і як додаткові – штраф, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю.

Призначає покарання суд.

4. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Нагадаємо, що за загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років (ч. 1 ст. 22 КК України), а до вчинення окремих тяжких і особливо тяжких злочинів – 14 років (ч. 2 ст. 22 КК України).

Особи, що вчинили злочини у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності лише за такі злочини: навмисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, суді народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, навмисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного,

морського або річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство (ч. 2 ст. 22 КК України).

Якщо суд установить, що виправлення особи, яка у віці до 18 років вчинила злочин без значної суспільної небезпеки, можливе без використання кримінальної відповідальності, він може застосувати до неї примусові засоби виховного характеру, які не є кримінальним покаранням:

- передачу винного під нагляд батьків чи осіб, які їх заступають;
- передачу винного під нагляд громадських організацій чи трудового колективу, або окремих громадян – за їх згодою;
- направлення винного у спеціальний навчально-виховний чи лікувально-виховний заклад для дітей і підлітків.

Згідно з чинним законодавством вчинення злочину неповнолітніми є обставиною, що пом'якшує відповідальність (ст. 44 КК України). Слід також зазначити, що доросла людина, яка втягнула неповнолітню особу у віці 14 – 18 років у скоєння суспільно небезпечного діяння, відповідає як виконавець злочину. В цьому випадку законодавством передбачене покарання у виді позбавлення волі до 5 років.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть словник основних понять і термінів з кримінального права.

Питання до самоконтролю

1. Визначить поняття, систему та принципи кримінального права.
2. Дайте характеристику Кримінального кодексу України.
3. Дайте визначення злочину, розкрийте поняття та елементи складу злочину.
4. Назвіть види кримінальної відповідальності.
5. Охарактеризуйте особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Література

1. Конституція України. – Харків, 2006.
 2. Кримінальний кодекс України.
 3. Государство и право Украины (основы). Под ред. И. Н. Пахомова. - Харьков, 2005.
 4. Кириченко В. М. Правознавство. Курс лекцій. – К., 2007.
 5. Основи права України. За ред. В. Л. Ортинського. – Львів, 2005.
 6. Правознавство. За ред. В. В. Копейчикова. – К., 2004.
- Чернишова Н. В., Володько В. М., Хазін М. А.
Кримінальне право України. – К., 2003

Тема: Законодавчо-нормативна база України з питань цивільної оборони та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Питання до теми

1. Нормативно-правове регулювання як інструмент реалізації захисту населення від надзвичайних ситуацій.
2. Поняття цивільної оборони, надзвичайної ситуації і надзвичайного стану. Основні завдання, принципи і права громадян у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.
3. Основні заходи і сили, державне управління у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій.

1. Нормативно-правове регулювання як інструмент реалізації захисту населення від надзвичайних ситуацій

В сучасних умовах перед Українською державою гостро постає завдання забезпечення на національному та регіональному рівнях завдань у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, наслідків Чорнобильської катастрофи, рятувальної справи, пожежної безпеки, поводження з

радіоактивними відходами, профілактики травматизму невиробничого характеру, здійснення державного пожежного нагляду та державного нагляду і контролю у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також готовність до дій в умовах таких ситуацій.

Україна в роки незалежності сформувала головні засади державної політики в сфері запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Для цього було почато формування відповідної законодавчо-нормативної бази. Вивчаючи це питання, студентам слід звернути увагу на конституційне регулювання, зокрема на Декларацію про державний суверенітет від 16 липня 1996 року, яка містить розділ «Екологічна безпека», де визначено вимоги щодо екологічної безпеки громадян, використання природних ресурсів, збереження генофонду народу та його молодого покоління, радіаційного захисту населення. Треба звернутись також до положень чинної Конституції України, де закладено принципи діяльності держави щодо охорони довкілля та екологічної безпеки, запобігання і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Статтею 3 Конституції України гарантовано, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і

свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава зобов'язалася утверджувати та оберігати права і свободи людини, захищати її життя (ст.27), забезпечувати належними, безпечними і здоровими умови праці на виробництві (ст.49). держава також гарантує екологічну безпеку і підтримує екологічну рівновагу на території України, ліквідує наслідки Чорнобильської аварії, зберігає гідросферу (ст. 16).

Студент повинен знати як ці конституційні норми конкретизуються у законах України. Зокрема, у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991); в законі «Про цивільну оборону України» (1993); «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» (2000); «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (2000).

Правові основи державного управління у сфері запобігання виникненню надзвичайних ситуацій визначаються Конституцією і законами України, а також актами Президента та Кабінету міністрів України, серед яких Указ Президента 5 березня 2004р. «Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи», постановами Кабінету Міністрів «Положення про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації

техногенного та природного характеру» від 3 серпня 1998 р., «Про державну інспекцію цивільного захисту та техногенної безпеки», «Перелік об'єктів та територій, які підлягають постійному та обов'язковому обслуговуванню державних аварійно-рятувальних служб» та ін. За роки незалежності були розроблені інші підзаконні акти (директиви, розпорядження, статті, положення, інструкції), які мають забезпечити механізм реалізації законів та їх виконання.

2. Поняття цивільної оборони, надзвичайної ситуації і надзвичайного стану. Основні завдання, принципи і права громадян у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

При вивченні цього питання студент повинен знати, з якою метою створюється державна система органів управління, сил та засобів, тобто цивільна оборона. Див. Закон України «Про цивільну оборону» (Ст.1). Згідно ст.2 Закону України «Про цивільну оборону України», заходи цивільної оборони поширюються на всю територію України, всі верстви населення, а розподіл за обсягом і відповідальністю за їх виконанням здійснюється за територіально-виробничим принципом.

Треба звернути увагу на завдання цивільної оборони, серед яких попередження надзвичайних ситуацій, оповіщення населення про загрозу їх виникнення, захист населення від наслідків аварій,

катастроф, великих пожеж, стихійного лиха та застосування засобів ураження, організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час, створення системи аналізу і прогнозування управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріальним зараженням, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях.

Вивчаючи закони України «Про цивільну оборону України», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правовий режим надзвичайного стану», слід звернути увагу на визначення **надзвичайної ситуації** техногенного та природного характеру як порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, в тому числі епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, яке призвело (може призвести) до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності, загибелі людей та/або значних матеріальних втрат.

Стосовно введення надзвичайного стану, слід пам'ятати, що його метою є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких

надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян.

В законах надається визначення **зони надзвичайної ситуації**, як окремої території, де склалася надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру; **аварії**, як небезпечної події техногенного характеру, що спричинила загибель людей, або створила на об'єкті чи окремій території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю; **катастрофи**, як великої за масштабом аварії чи іншої події, що призводить до тяжких наслідків. У законі «Про об'єкти підвищеної небезпеки» такими визначені об'єкти, на яких використовуються одна або кілька небезпечних речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені пороги маси, а також інші об'єкти, на яких є реальна загроза виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Слід з'ясувати, на яких принципах здійснюється захист населення і територій від

надзвичайних ситуацій, де пріоритетними завданнями будуть:

- рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля;
- надання переваги превентивній безпеці;
- вільного доступу населення до інформації стосовно надзвичайних ситуацій;
- особистої відповідальності і піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- відповідальності у межах своїх повноважень посадових осіб за дотримання вимог закону;
- завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.

Звертаючись до Закону України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», треба особливо відмітити, що закон закріплює права громадян (ст..5) серед яких:

- отримання інформації про надзвичайні ситуації та про заходи необхідної безпеки;
- забезпечення та використання засобів колективного та індивідуального захисту;
- звернення до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- відшкодування шкоди, згідно з законом, заподіяної їх здоров'ю та майну;

- компенсацію за роботу у зонах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- соціальну-психологічну підтримку та медичну допомогу.

3. Основні заходи і сили, державне управління у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій

Вивчаючи Закон «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», треба звернути увагу на визначення різних рівнів надзвичайних ситуацій: державний, регіональний, місцевий і об'єктовий. Студентам необхідно з'ясувати на основі аналізу вказаного закону, основні заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, серед яких є наступні:

- інформування і оповіщення, яке забезпечується шляхом завчасного створення і підтримки в постійній готовності загальнодержавного і територіальних автоматизованих систем централізованого оповіщення населення (ст.8);
- спостереження - створення і підтримання в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю. Організація, збирання, опрацювання і періодизація інформації про стан довкілля, забруднення харчових продуктів, продовольчої сировини, фуражу, води

радіоактивними, хімічними речовинами, мікроорганізмами та іншими біологічними агентами (ст.9);

- укриття в захисних спорудах. Укриттю в захисних спорудах підлягає населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах), створення захисних споруд, дообладнання, масового будівництва в період загрози виникнення надзвичайних ситуацій (ст.ЛО);

- евакуаційні заходи. Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться в зонах можливого катастрофічного затоплення, радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах виникнення стихійного лиха;

- медичний захист передбачає заходи запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання медичної допомоги постраждалим та їх лікування; забезпечення епідеміологічного благополуччя в зонах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; розгортання необхідної кількості лікувальних закладів, контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води; завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань; надання безоплатної медичної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій.

Біологічний, радіаційний і хімічний захист включає своєчасне виявлення та оцінку зараження, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних заходів, використання колективних та індивідуальних засобів захисту, дозиметричного та хімічного контролю. Запровадження режимів карантину та обсервації. Необхідне знезаражування людей, об'єктів, завчасне пристосування об'єктів побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарної обробки людей та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту (ст.,14, ст..15).

З метою реалізації права громадян на «безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» (ст..50 Конституції), «забезпечення екологічної безпеки» (ст.Лб Конституції), в тому числі і запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій, держава створює відповідні інституції.

Центральним органом виконавчої влади, яка забезпечує виконання завдань у сфері захисту населення і території від надзвичайних ситуацій є Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі МНС). Положення про це Міністерство було затверджено Указом Президента України від 5 березня 2004р.

МНС керується у своїй діяльності Конституцією України, законами України, актами Президента і Кабінету міністрів, вирішує питання в межах

своїї компетенції, що впливають із загальновизнаних норм міжнародного права та укладених Україною міжнародних договорів.

Діяльність МНС спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МНС очолює Міністр, якого на посаду призначає і звільняє з посади в установленому порядку Президент України.

В пункті 1 Положення про це Міністерство йдеться про те, що МНС є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, наслідків Чорнобильської катастрофи, рятувальної справи, пожежної безпеки, створення та функціонування системи страхового фонду документації, поводження з радіоактивними відходами, профілактики травматизму невиробничого характеру.

Міністерство здійснює також:

- керівництво діяльністю органів управління, штабів, військ цивільної

оборони і підпорядкованих спеціалізованих формувань (пункт 3.2.);

- державний нагляд і контроль за станом цивільної оборони і технологічної безпеки (пункт 3.5);

- реалізацію науково-технічної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (пункт 3.7).

У випадках, передбачених законодавством, рішення МНС України є **обов'язковими** для виконання центральними та місцевими органами, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами (пункт 7).

Сили цивільної оборони - це її війська, спеціалізовані та невоєнізовані формування, відповідні сили і засоби центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і господарювання, а також професійні аварійно-рятувальні служби.

Для ліквідації наслідків ситуацій техногенного та природного характеру можуть залучатися частини та підрозділи Збройних Сил України. Умови залучення Збройних Сил України визначаються Президентом України відповідно до Конституції України та законів України. Кількість і чисельність частин і підрозділів цих військ визначаються з урахуванням потреб і особливостей регіону призначення.

Питання до самоконтролю

1. З якою метою створюється цивільна оборона?
2. Які завдання цивільної оборони?
3. Дайте визначення «надзвичайного стану», «зони», «аварії», «катастрофи» і «об'єктів підвищеної небезпеки».
4. На яких принципах здійснюється захист населення і територій від надзвичайних ситуацій?
5. Права і обов'язки громадян, правила поведінки під час надзвичайних ситуацій.
6. Основні заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.
7. Які сили залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій?
8. Які питання належать до компетенції Міністерства надзвичайних ситуацій?

Література

1. Конституція України. - Харків.: Одісей.-2006р.
2. Декларація про державний суверенітет України. Постанова ВР УРСР від 16.07.1990 р.
3. Закон України «Про охорону навколишнього
4. природного середовища»//Відомості ВР.-1991 .- №41.
5. Закон України «Про цивільну оборону України»//Відомості ВР.-1993.-№14.
6. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»//Відомості ВР.-2000.-№40.

7. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»//Вісник ВР.-2001.-№15.
8. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»//Вісник ВР.-2000.-№23.
9. Указ Президента України №1430 «Про Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи» від 10 жовтня 2005 р.

Тема і зміст розділів, які виносяться
самостійне опрацювання студентами з модулю 2

Тема: Шлюбно-сімейне право України

Питання до теми:

- 1.Поняття шлюбу,умови і порядок його укладення.
- 2.Підстави і порядок розірвання шлюбу. Визнання шлюбу недійсним.
- 3.Майнові права подружжя.
- 4.Опіка і піклування.

1. Поняття шлюбу, умови і порядок укладення.

Передусім слід визначити поняття та предмет правового регулювання цієї галузі права України.

Шлюбно-сімейне право – сукупність правових норм які регулюють особисті й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї. Тобто, це право регулює відносини між подружжям щодо порядку та умов узяття шлюбу, особистих і майнових відносин між ними, порядку та умов припинення шлюбу; відносини між батьками і дітьми, іншими родичами тощо. Крім того, шлюбно-сімейне право України регулює відносини усиновлення (удочеріння), опіки й піклування і т.д. Слід також визначити метод сімейного права. Як відомо, саме наявність особливого предмета і метода дає підстави виділити певну сукупність норм в окрему галузь права. Метод регулювання сімейних відносин характеризують як диспозитивний. Диспозитивність метода полягає в тому, що сімейне право наділяє рівноправних учасників можливістю діяти певним чином для задоволення своїх потреб і інтересів у сфері сімейних відносин.

Джерелами сімейного права є закони та підзаконні акти. До законів у першу чергу слід віднести Конституцію України та Сімейний кодекс України. Частиною національного сімейного законодавства є

міжнародні договори, які були ратифіковані Верховною Радою України.

У ст. 51 Конституції України проголошено, що шлюб у нашому суспільстві ґрунтується на вільній згоді чоловіка і жінки. Кожен з подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї. Сім'я, дитинство, материнство, батьківство охороняються державою. Ст. 52 Конституції України передбачає рівність прав дітей незалежно від їх походження, від того, народилися вони у шлюбі чи поза ним. Будь – яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом.

Сімейний кодекс України було прийнято 10 грудня 2002 року; вступив в дію з 1 січня 2004 року. Він складається із семи розділів та 299 статей. Сімейний Кодекс України регламентує порядок, умови одруження, особисті та майнові відносини, що виникають між подружжям, між батьками, та дітьми, між іншими членами сім'ї, а також відносини, що виникають у зв'язку з усиновленням, опікою та піклуванням, припиненням шлюбу. Особливо слід підкреслити, що Сімейний кодекс базується на принципах : рівноправності жінки й чоловіка в сімейних відносинах, побудові сімейних відносин на добровільному шлюбному союзі жінки й

чоловіка; всебічної охорони матері й дітей, виховання відчуття відповідальності перед сім'єю тощо.

Наступне питання, яке потребує пильного вивчення – це поняття шлюбу, умови й порядок його укладення. Шлюбом є сімейний жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав і обов'язків. [б. –с . 558].

Детальніше слід зупинитися на умовах і порядку одруження. Зокрема слід виділити наступне:

- шлюб реєструється в державних органах запису актів цивільного стану;
- для взяття шлюбу необхідно подати заяву в орган загсу;
- умовами одруження є взаємна згода осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку (18 років – чоловіки, 17 років – жінки).
- Законодавство формулює також перешкоди, що унеможливають шлюб.

Шлюб неможливий :

- між особами, з яких хоча б одна перебуває в іншому шлюбі;

- між родичами по прямій висхідній і низхідній лінії;
- між повно рідними і неповно рідними братами й сестрами;
- між усиновителями і усиновленими;
- між особами, з яких принаймні, одну визнано судом недієздатною внаслідок душевної хвороби чи недоумства.

Особи, які одружуються, мають бути, взаємно обізнані про стан здоров'я один одного. [Порядок укладення шлюбного договору див. : 7. – с. 177.].

2. Підстави і порядок розірвання шлюбу. Визначення шлюбу недійсним.

Студентам слід уявити також **підстави і порядок розірвання шлюбу**

До юридичних фактів, що припиняють шлюб, відносяться такі обставини :

- а) смерть одного із подружжя;
- б) об'ява судом одного із подружжя померлим;
- в) розірвання шлюбу (розлучення).

В деяких випадках зареєстрований брак визнається **недійсним**. Підставами для цього можуть бути:

- відсутність умов, які встановлені законом для одруження (добровільна згода осіб, що одружуються, досягнення ними брачного віку);
- наявність перешкод до одруження (наприклад, наявність іншого зареєстрованого шлюбу, недієздатності особи (осіб), що одружуються).
- якщо особа, що одружується, приховує наявність у неї тяжкої і небезпечної хвороби.
- фіктивний шлюб [3. – с. 183].

Подружжя, що знаходиться в зареєстрованому шлюбі, набуває особистих і майнових прав. [див. детальніше 7. – с. 183].

Особисті права і обов'язки – це такі, що не мають майнового змісту. Крім особистих, подружжя має майнові права та обов'язки. Згідно з сімейним законодавством розрізняються спільна і сімейна власність та роздільне майно подружжя. Майно, нажите подружжям під час шлюбу, є його спільною сумісною власністю, тобто кожен із подружжя однаковою мірою має право володіти, користуватись і розпоряджатися цим майном.

Роздільне майно подружжя – це таке, яке належало кожному з подружжя до одруження, а також одержане ним під час шлюбу в дар або в порядку спадкування.

У разі поділу майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, їхні частки визнаються рівними. [б. – с. 453].

3. Майнові права подружжя.

Подружжя, що знаходиться в зареєстрованному шлюбі, набуває особистих і майнових прав.

Особисті права і обов'язки – це такі, що не мають майнового змісту.

Крім особистих, подружжя має майнові права та обов'язки. Згідно з сімейним законодавством розрізняються спільна сімейна власність та роздільне майно подружжя. Майно, нажите подружжям під час шлюбу, є його спільною сумісною власністю, тобто кожен із подружжя однаковою мірою має право володіти, користуватись і розпоряджатись цим майном.

Роздільне майно подружжя – це таке, яке належало кожному з подружжя до одруження, а також одержане ним під час шлюбу в дар або в порядку спадкування.

У разі поділу майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, їхні частки визнаються рівними. (див: Правознавство. Заряд. В. В. Копейчикова-[б.-С.453]

4. Опіка і піклування.

Вивчаючи основи шлюбно–сімейного права, студентам слід зупинитися на питаннях опіки-піклування. В тих випадках, коли дитина з будь-яких причин залишилася без піклування батьків, про неї піклується держава. Захист прав і інтересів таких дітей здійснюють спеціально уповноважені державою органи опіки і піклування.

Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, а піклування – над дитиною у віці від 14 до 18 років. Опіка та піклування можуть також встановлюватися і над повнолітніми особами, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки.

Опіка та піклування встановлюються за місцем проживання особи, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника. Не можуть бути призначені опікунами чи піклувальниками особи, які не досягли 18 річного віку, позбавленні батьківських прав, а також особи, інтереси яких суперечать інтересам осіб, що підлягають опіці. (див. детальніше: [7.-с.187-188])

Студентам також слід звернути увагу на питання усиновлення (удочеріння).

Усиновлення – удочеріння – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю на правах дочки чи сина. Здійснюється це на підставі рішення суду, крім випадку усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за її межами та якщо усиновлювачем є іноземець (в такому разі потрібний дозвіл Центру усиновлення дітей).

Питання усиновлення регулюється главою 18 Сімейного кодексу України, а саме: ст.. 211 кодексу встановлено перелік осіб, які можуть бути усиновлювачами; в ст.. 212 наводяться перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами. Усиновлювачем може бути повнолітня дієздатна особа, яка старша за усиновлювану дитину не менше ніж на 15 років (у випадку усиновлення повнолітньої особи – не менше 18 років). Перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачем, а також осіб, які мають переважне право на усиновлення.[див.:7.-с.189.] Там само студенти можуть ознайомитися із порядком усиновлення.

Питання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику Сімейного кодексу України .
2. Що слід розуміти під поняттям «шлюб», «сім'я»?

3. Які умови і порядок укладення шлюбу?
4. Назвіть основні права та обов'язки подружжя.
5. Які вам відомі права та обов'язки батьків і дітей?

Література

1. Конституція України – Харків, 2006.
2. Сімейний кодекс України – К., 2004.
3. Государство и право Украины (основы). (Под ред. И.Н. Пахомова) – Харьков, 2005.
4. Гражданское и семейное право. Учебно-практ. Справочник. Изд. 2-е. – Харьков, 2000.
5. Кириченко В.М. Правознавство. Курс лекцій – К., 2007.
6. Правознавство. Навчальний посібник. (за ред. В.В. Копейчикова.-К., 2004).
7. Основи права України. (за ред. В.Л.Ортинського-Львів, 2005).

Тема : Екологічне право України

Питання до теми

1. Поняття екологічного права
2. Законодавство про охорону навколишнього природного середовища

3. Екологічні права та обов'язки громадян України
4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні. Природно-заповідний фонд України

1. Поняття екологічного права

Суспільство існує в природному середовищі, яке для всіх людей є неодмінною складовою, без якої неможливе існування. З розвитком суспільства розширюється його взаємодія з природою, збільшується потреба людей у використанні природних ресурсів, тому очевидною є необхідність правової регламентації таких відносин.

Згідно з чинним законодавством, охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

Студент повинен знати, що у відповідності до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають:

- навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів;

- природні ресурси, які залучені в господарський обіг, так і не використовувані в народному господарстві в даний період (земля, надра, вода, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ);

- ландшафти та інші природні комплекси.

Предметом екологічного права є екологічні правовідносини, які виникають в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки існування людей, які базуються на різних формах права власності, права природокористування і права громадян на безпечне життя і здоров'я довкілля.

Екологічні правовідносини складаються між громадянами, організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування з приводу належності, використання, відтворення об'єктів охорони навколишнього природного середовища з метою задоволення екологічних та інших потреб.

При розгляді закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», треба звернути увагу на **основні принципи екологічного права:**

1. пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

2. гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
3. запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього середовища;
4. екологізація матеріального виробництва;
5. збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів;
6. обов'язковість екологічної експертизи;
7. науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;
8. стягнення збору за забруднення природного середовища тощо;

2. Законодавство про охорону навколишнього природного середовища

При розгляді даного питання треба звернути увагу, що під джерелами екологічного права слід розуміти систему нормативно-правових актів, які вміщують екологічні норми і принципи, розраховані на врегулювання та охорону екологічних правовідносин.

Основним джерелом екологічного права України є Конституція України, яка має вищу юридичну силу і закріплює основи екологічного права. Так, ст. 16 Основного Закону встановлює, що «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи

планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

До того ж, сучасними нормативно-правовими актами, що безпосередньо регулюють основи організації охорони навколишнього природного середовища, є кодекси: Водний кодекс України, Повітряний кодекс України, закони України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України» та інші. Деякі відносини у сфері використання та охорони навколишнього природного середовища врегульовано земельним, лісовим кодексами, кодексом про надра.

Досить поширеними джерелами є укази Президента та постанови Кабінету Міністрів України, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин у галузі використання, відтворення і охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки населення України.

3. Екологічні права та обов'язки громадян України

При вивченні цього питання студент повинен звернути увагу на те, що кожен громадянин України має право на:

- безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
- участь в обговоренні проектів, законодавчих

актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища та внесення пропозицій до державних та господарських органів, установ з цих питань;

- об'єднання в громадські природоохоронні формування;
- одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення;
- участь у проведенні громадської екологічної експертизи
- подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування збитків, заподіяних їхньому здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Крім того, громадяни України зобов'язані:

- берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- здійснювати діяльність із додержання вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та ліміті використання природних ресурсів;
- не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;

- вносити плату за спеціальне використання природних ресурсів та штрафи за екологічні правопорушення;
- компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище.

4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні. Природно-заповідний фонд України

Студент повинен знати, що природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, підлягають особливій охороні. Такі території утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

За порушення законодавства України про природно-заповідний фонд, винна особа може притягуватися до дисциплінарної, адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності, яка може настати при:

- нецільовому використанні або порушенні вимог проектів створення та організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- здійсненні в межах цих територій забороненої господарської діяльності;

- перевищенні допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів і антропогенних навантажень, порушенні вимог наданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- псування, пошкодженні чи знищенні природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- самочинній зміні меж, відведенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб.

Питання до самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику екологічного права України.
2. Охарактеризуйте джерела екологічного права України.
3. Назвіть основні принципи екологічного права.
4. Які види екологічних прав громадян передбачено законодавством України?
5. В чому полягають обов'язки громадян в галузі екології?
6. У яких випадках настає відповідальність за порушення законодавства України про природно-заповідний фонд?

Література

1. Конституція України. - Харків.: Одісей. - 2006р.

2. Декларація про державний суверенітет України.
Постанова ВР УРСР від 16.07.1990 р.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості ВР. - 1991. - № 41.
4. Правознавство: Підручник /А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, В.С. Ковальський та ін. - К. : Юринком Інтер, 2004.